

Statens fastighetsverk
Box 2263
103 16 Stockholm

Beslut

Datum 2016-08-29
Dnr 3.4.3-4350-2008

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Stockholms slott, Tre kronor 1, Stockholms stad och län

Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 6 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen att skyddsbestämmelser enligt här bifogade förslag ska gälla för det statliga byggnadsminnet Stockholms slott.

Redogörelse för ärendet

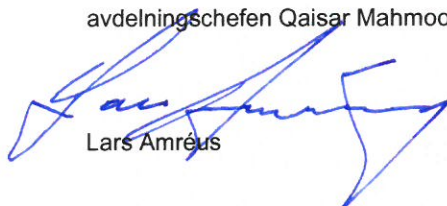
Kungl. Maj:t beslutade den 21 januari 1935 enligt kungörelsen (1920:744) rörande det offentliga byggnadsväsendet att Kungl. Slottet, dåvarande Neptunus mindre nr. 5, skulle utgöra byggnadsminnesmärke, sedan 1989 benämnt statligt byggnadsminne.

Ett förslag till skyddsbestämmelser remitterades till den förvaltande myndigheten Statens fastighetsverk (SFV) den 19 februari 2016. SFV har i sitt remissvar daterat den 30 mars 2016 lämnat synpunkter på förslaget. Slottsarkitekten har också lämnat synpunkter, daterat mars 2016. Relevanta synpunkter har beaktats.

Synpunkter på förslag till skyddsbestämmelser har också inhämtats från Slottsarkitektkontoret. Relevanta synpunkter har beaktats.

Beslut i detta ärende har fattats av riksantikvarien Lars Amréus efter föredragning av handläggaren Oiva Isola. Även överantikvarien Knut Weibull och avdelningschefen Qaisar Mahmood har varit med om den slutliga handläggningen.

Riksantikvarieämbetet
Storgatan 41
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Plusgiro 599 94-4
Bankgiro 5052-3620

Lars Amréus

Oiva Isola

Bilaga:

Skyddsbestämmelser med bilaga 1.

Kopia till:

Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms stadsmuseum, Stockholms stad, Slottsarkitektkontoret, RAÄ/Bebyggelseregistret.

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Stockholms slott, Tre kronor 1, Stockholms stad och län

Skyddsbestämmelser

Byggnadsminnet omfattar fastigheten Tre kronor 1 med däri ingående anläggningar, mark, vegetation och byggnader enligt illustration 1. Byggnadsminnet omfattar hela området med mark, trädgården Logården, byggnaderna Kommendantsflygeln (1), Högvaktsflygeln (2) och Slottet (3).

- Området med anläggningar, mark och vegetation ska vårdas och underhållas på ett sådant sätt att dess utseende och karaktär bevaras.

 - Logården ska vårdas och underhållas enligt Vårdprogram för Logården 2007, Stockholms slott, fastställt av Statens fastighetsverk efter samråd med Riksantikvarieämbetet.
 - Området får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras.
 - Nya permanenta tillskott såsom skyltar och belysning m.m. får inte placeras inom området. Tillfälliga tillskott med längre varaktighet än en månad får inte heller placeras inom området.
- Byggnaderna ska vårdas och underhållas på ett sådant sätt att deras utseende och karaktär bevaras samt med sådana material och metoder som har använts vid byggnadens uppförande respektive vid om- och tillbyggnader. Materialen ska vara kompatibla med varandra och med metoderna, möjliggöra framtida underhåll, vara återbehandlingsbara och anpassas i egenskaper såsom kulör och ytstruktur till byggnadsminnet. Munblåst glas får inte ersättas med glas tillverkat med annan metod, annat glas än munblåst ska ersättas med glas av samma karaktär som det befintliga.
- Byggnaderna får inte rivas vare sig i sin helhet eller delvis, inte byggas om, byggas till eller på annat sätt ändras till sin exteriör.
- Planlösning som är tillkommen före år 1950 får inte ändras.
- Stomme får inte rivas, göras ingrepp i, byggas om eller ersättas med andra material. Undantag från förbud mot ingrepp i stomme gäller för håltagningar upp till 30 mm. i diameter och andra mindre ingrepp upp till 710 mm.² i area. Sådana ingrepp får dock inte göras intill varandra. Med dessa undantagna mindre ingrepp avses genomgående håltagningar exempelvis för ledningsdragningar samt borrhål avsedda för infästnings- och upphängningsanordningar. Sådana ingrepp får dock inte utföras på en stomme med konstnärlig utsmyckning enligt skyddsbestämmelse 7, stycke 1.
- Fast inredning får inte tas bort, ändras på annat sätt eller göras ingrepp i. Följande kategorier av fast inredning som är tillkommen efter 1920 omfattas inte av skyddet: lås med tillhörande nycklar, teknisk utrustning och tekniska installationer såsom ledningar för el, värme, vatten och avlopp. Skyddet omfattar dock den gamla brandlarmsanordningen. Gradängerna i Rikssalen får inte avlägsnas från Rikssalen under längre perioder än två månader.
- Kulturhistoriskt värdefulla utvändiga och invändiga ytor/ytskikt, utsmyckningar och dekorativt måleri samt byggnadsdelar, ytor/ytskikt med patina får inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras

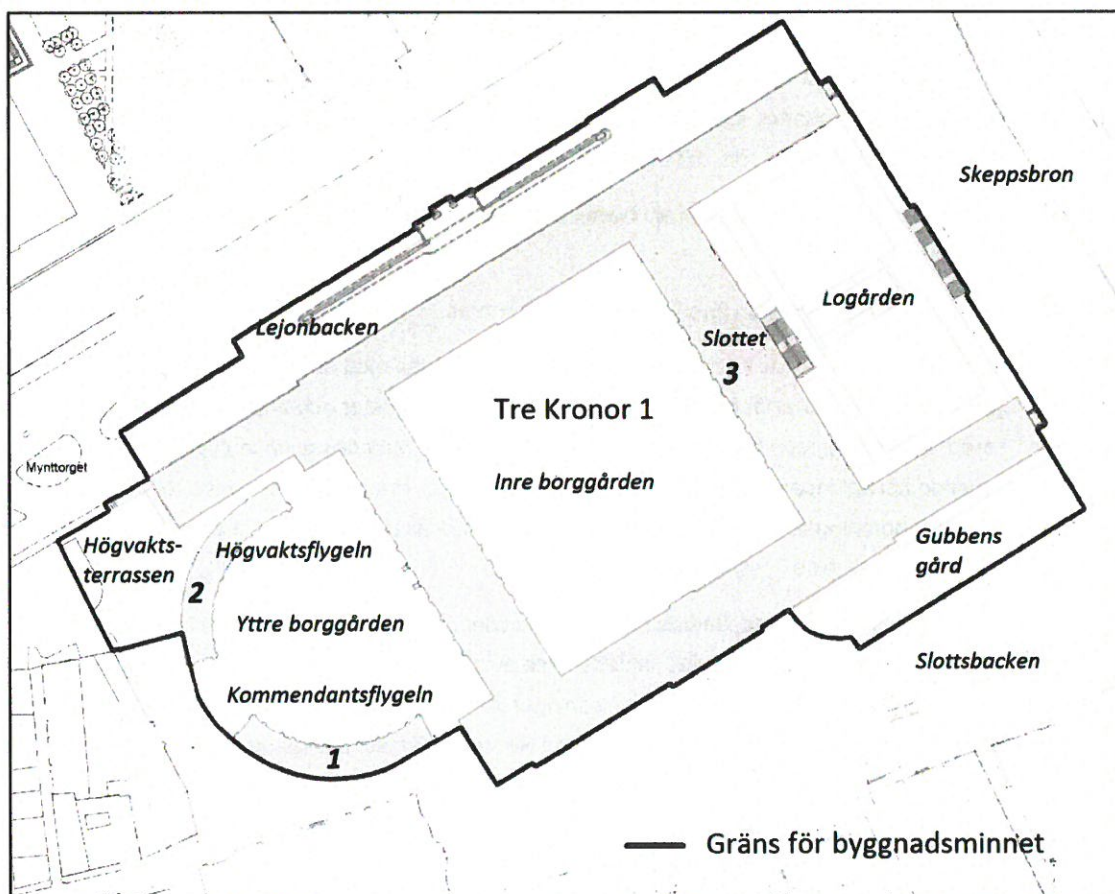
t.ex. genom håltagning och borttagning av puts- och färglager. Demonstrerbara väggbeklädnader i textila material får demonteras för vård och underhåll.

- Om sedan tidigare okända eller odokumenterade kulturhistoriskt värdefulla ytskikt, utsmyckningar och ytor med dekorativt måleri samt byggnadsdelar och ytskikt med patina påträffas får de inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras.

8. Nya invändiga tillägg såsom konstruktioner, fasta inredningar och installationer som ändrar rumskaraktär, rumsvolym, rumsupplevelse eller inomhusklimat på ett skadligt sätt får inte utföras. Sådana invändiga tillägg får inte heller medföra negativt påverkan ur byggnadsteknisk synpunkt. Med nya tillägg avses t.ex. receptionsdiskar, armaturer, synliga ledningar, kanaler, schakt, inbyggnader, värmeväxlare och övriga klimat-anläggningar.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Den statliga förvaltande myndigheten ska till Riksantikvarieämbetet lämna ansökan om tillstånd till en sådan ändring på en särskild blankett.

Illustration 1

Begreppsförklaringar

Med *anläggningar, mark och vegetation* (1) avses all mark inom byggnadsminnet, med eller utan hårdgjord beläggning, tillhör såsom utsmyckningar, balustrader, stenmurar, räcken, pollare med kättingar, ramper, trappor och underjordiska gångar samt trädgården Logården med tillhör såsom dammar, träd, buskar, perenner, häckar, rabatter och gräsmattor.

Med *vård av vegetation* (1) avses skötsel och vårdåtgärder såsom kontinuerligt utförd hamling, kronreducering och annan beskärning av träd, gräsklippning och övrig skötsel av annan säsongsknuten växtlighet. När dessa åtgärder utförs enligt skyddsbestämmelse 1, stycke 1 och 2, omfattas de inte av tillståndsplikt.

Med *vård och underhåll* (1-2) avses de åtgärder som behövs för att vidmakthålla tekniska egenskaper och utseende hos en byggnad eller anläggning. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla byggnadsminnet i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför byggnadsminnet nya egenskaper, som t.ex. ny kulör eller färgtyp. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av alla taktytor eller omputsning av hela byggnaden.

Med *material och metoder* (2) som är lämpliga att använda vid vård och underhåll avses material och metoder som ursprungligen användes när en anläggning, byggnad eller byggnadsdel uppfördes. Även äldre, sekundära, material och metoder kan fortsätta att användas om de bedöms vara kulturhistoriskt lämpliga. Det kan t.ex. gälla linoljefärg som sedan tidigare är struken på ursprungligen limfärgad yta. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt lämpliga material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med *metoder* avses t.ex. bearbetning av trä, framställning av fönsterglas och applicering av puts och färg. Exempel på inte anpassade åtgärder är att byta äldre material mot moderna och att använda moderna metoder eller tekniker såsom att maskinellt applicera puts och att rolla färg.

Med *byggnadens exteriör* (4) avses de delar av byggnaden som har kontakt mot det fria såsom fasader, tak, skorstenar, fönster, ytterdörrar, socklar, grunder och utvändiga trappor.

Med *planlösning* (5) avses hur en byggnad indelas i rum/utrymmen med väggar och tak/bjälklag, dvs. hur de olika rummen/utrymmena i byggnaden är fördelade och belägna i förhållande till varandra. Med *ändring av planlösning* avses t.ex. rivning av väggar, trappor, upptagning eller igensättning av dörröppningar, ändring av kommunikationsvägar, rumsformer och rumsvolymer samt delning av rum med väggar eller bjälklag.

Med *stomme* (6) avses byggnadsdelar som tillsammans utgör den bärande konstruktionen till en byggnad. Grundkonstruktioner, bärande väggar, valv av tegel, bjälklag av trä, bjälklag av betong, balkar, träbjälkar, plank, pelare, takstolar och murstockar är exempel på stomdelar. Material i stommen kan utgöras av t.ex. trä, sten, tegel, betong, lättbetong och stål. Till *stomme* räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, t.ex. puts-lager, färgskikt och icke bärande golvbeläggningar såsom parkett och mattor.

Med *fast inredning* (7) avses det varmed byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna. Fast inredning omfattar t.ex. fast avbalkning, hiss, ledstång, ledning för vatten, värme, ljus eller annat med kranar, kontakter och annan sådan utrustning, radiator, kamin, kakelugn, andra eldstäder, innanfönster, brandredskap, nycklar, dörrar, fönster, lister, taklister, paneler, golvbeläggning och trappor. Fast inredning som ägs annan än statlig förvaltande myndighet omfattas inte av skyddsbestämmelserna.

Med ytskikt (8) avses samtliga lager av färg, tapeter och puts samt obehandlade ytor, såväl kända som okända, dolda och synliga, interiört och exteriört.

Upplysningar

Fornlämningarna inom området för byggnadsminnet skyddas enligt 2 kapitlet i kulturmiljölagen (1988:950), för vilka länsstyrelsen är tillsynsmyndighet och prövar tillstånd till ingrepp.

Byggnadsminnet beskrivs i bilaga 1.

Motivering – kulturhistorisk värdebeskrivning och historik

Borgen Tre kronors roll i Sveriges och Stockholms historia

Platsen för slottet har en central betydelse för förståelsen av både Stockholms och Sveriges tidiga utveckling.

Före mitten av 1200-talet var troligen det som i dag är Gamla stan i Stockholm en mer eller mindre obebyggd holme i gränsen mellan Östersjön och Mälaren. Förmodligen var det kung Valdemar och hans far Birger Jarl som påbörjade bygget av en försvarsborg på holmen för att kunna bevaka inloppet till Mälaren. Redan i slutet av 1200-talet beskrivs Stockholm som landets folkrikaste stad. Borgen växte och blev snart en av de största och mest betydelsefulla i landet. Runt borgen började det som skulle bli rikets huvudstad växa upp, Stockholm. Borgen spelade en viktig roll när riket enades och den svenska monarkin befästes.

Kungamakt och förvaltningscentrum – mångfunktionell anläggning med obruten kontinuitet i användning

Slottet speglar den svenska kungamaktens utveckling och förändring samt samhällets demokratisering. Det fyller fortfarande en viktig funktion som officiellt residens för Sveriges monark och som plats för kungliga ceremonier och representation.

Slottet och dess närmaste omgivning har fungerat som Sveriges maktcentrum ända fram till våra dagar. I och med Gustav Vasas maktillträde på 1500-talet blev Stockholm landets definitiva förvaltnings- och maktcentrum. Borgen byggdes ut för den nya förvaltningen, men förstärktes också för att kunna stå emot den nya tidens kraftigare kanoner. Med tiden fick den fortifikatoriska funktionen allt mindre betydelse och mer möda lades på att ge slottet en representativ dräkt som kungligt residens. Många åtgärder gjordes också för att öka bekvämligheten. Från 1600-talet blev slottet den permanenta kungliga bostaden och en stor del av rikets administration förlades dit eller i dess omedelbara närhet. I dag karaktäriseras slottets användning av öppenhet och mångfunktionalitet såsom statschefens officiella residens, plats för kungliga ceremonier och vaktavlösningar på yttre borggården samt andra för allmänheten öppna aktiviteter.

Arkitektur- och konsthistoria

Slottet utgör ett monument utfört av Sveriges främsta arkitekter, konstnärer och konsthantverkare samt beskriver mötet mellan inhemsk byggnadstradition och utländska influenser. Slottet och dess mångfald av inredningar från olika tider representerar viktiga drag i arkitektur- och konstutvecklingen i Sverige samt är av stort restaureringshistoriskt intresse. Några av inredningarna som till exempel Karl XI:s galleri är unika även i ett internationellt perspektiv.

Borgen Tre kronor började byggas om i de norra delarna 1692 efter ritningar av Nicodemus Tessin d.y., en av Sveriges genom tiderna mest betydelsefulla arkitekter. Efter den förödande slottsbranden 1697 fick Tessin i uppdrag att rita ett helt nytt slott med bibehållande av den vid branden endast delvis skadade norra längan. Det nya slottets fyra huvudfasader fick varsin egen karaktär och symbolik; den norra fasaden uttrycker makt genom monumentalitet, den södra fasaden uttrycker seger och prakt genom triumfbågemotiv, den östra fasaden uttrycker behagfullhet genom trädgård och den västra fasaden uttrycker makt genom krigiska attribut och hyllning av

svenska kungar. På grund av krig och problem med rikets finanser pågick slottsbygget under mer än 50 år, de invändiga arbetena pågick mycket längre, fram till 1800-talet. Efter Tessins död övertogs arbetet av Carl Hårleman, därefter har en lång rad av Sveriges mest namnkunniga arkitekter ansvarat för arbetena på slottet, bl.a. Carl Johan Cronstedt och Carl Fredrik Adelcrantz. Slottsbygget engagerade också några av Europas främsta konstnärer och konsthantverkare. Tessins slottsbyggnad fungerade som förebild för andra projekt och hade stor betydelse för utvecklingen av svensk arkitektur, konst och restaureringshistoria. I slottet finns välbevarade konstnärligt utförda inredningar från 1600-talet och framåt som varit stilbildande. På 1900-talet har byggnadsarbetena på slottet varit generellt inriktade på befintliga interiörer och fasader. Under 1900-talet rekonstruerades en del 1700-talsinredningar i rum som hade haft 1800-talskaraktär. Mot slutet av 1900-talet återskapades inredningar från 1800-talet.

Slottet i staden

Slottet har stor betydelse för stadsbilden och för förståelsen av den omgivande bebyggelsen. Även yttre anläggningar som trappor, ramper, murar och utsmyckning har stor betydelse för slottets exteriör.

Genom sin volym och placering på en höjd invid Stockholms centrala vattenrum äger slottet en självklar dominans över den omgivande staden. Slottets framträdande läge i stadsbilden har framhävts genom stadsplaner och senare tillkomna byggnader i området har formats med slottet som självklar utgångspunkt.

Museifunktion, visningsobjekt och symbol för Sverige

Slottets långa tradition som museum är historiskt intressant och som turistmål med tillgängliga representationslokaler utgör det en viktig symbol för Sverige och monarkin.

I slutet av 1700-talet blev flera kungliga samlingar publikt tillgängliga och utgör några av världens tidigaste museer. Flera av dessa samlingar har flyttat ut och bildat självständiga institutioner som Nationalmuseum och Kungliga biblioteket, andra som Gustav III:s antikmuseum och Livrustkammaren har åter sina lokaler på slottet. Mot slutet av 1900-talet öppnades flera delar av slottet för publika visningar och nya museer med hög arkitektonisk och utställningsteknisk kvalitet invigdes Skattkammaren, Livrustkammaren och Museum Tre Kronor. Slottet har hävd som ett kulturhistoriskt besöksmål. Representationslokalerna är öppna för visning då de inte används av statschefen för representation som är ålagd av riksdag och regering.

Samhälls- och socialhistoria

Den stora mängden rum av olika slag berättar om hur människor av olika samhällsklasser har levt i slottet och hur detta har påverkat den inre organisationen. Ändringar av rumsdisposition, inredning och verksamhet speglar förskjutning av makt från kungen till folket.

Slottet fungerade som ett samhälle i miniatyr under lång tid då det innehöll de centrala ämbetsverk och de övriga funktioner som behövdes för rikets administration samt var bostad och arbetsplats för kungafamiljen och deras tjänstefolk. Tjänstebostäder, arbetslokaler och sekundärutrymmen som vindar, källare och passager från olika epoker finns bevarade i slottet. Tillsammans med bevarad planlösning återspeglar de rumsanvändares samhällsställning. Lokaler för representation och riksadministration vittnar om samhällsstyrningen.

Byggnadshistoria och teknikhistoria

Murverk, byggnadsdelar, ytskikt och installationer är viktiga dokument för förståelsen av slottets historia.

I slottet finns murverk och byggnadsdelar och inom slottsområdet arkeologiska lämningar från den medeltida borgen vilka utgör viktiga källor för kunskap om slottet Tre kronor. För återuppbyggnaden av slottet gavs en kunglig befallningsorder om att demontera och föra byggnadsmaterial från Nyköpingshus till Stockholm vilket återspeglar knapphet på resurser och den tidens syn på historiska miljöer.

De oinredda vindarna med tegelgolv vittnar om Tessins för sin tid moderna brandförebyggande byggnadsteknik. Olika lager av material och färger, ytskikt, även dolda, berättar om hur slottet sett ut och förändrats genom tiderna. Många av dessa ligger dolda under senare ytskikt. Många tekniska nymodigheter lanserades tidigt i slottet; landets första åskledare 1861, vattenledningar 1864, elektrisk belysning 1883, telefon 1884, centralvärme strax efter 1900 och brandlarm 1912.

Fram mot slutet av 1800-talet hade de exteriöra arbetena i första hand gått ut på att färdigställa slottet efter Tessins ursprungliga intentioner. Under Oscar II på 1890-talet utfördes omfattande exteriöra och interiöra arbeten. Kring sekelskiftet 1900 började i stället slottet mer allmänt ses som ett monument som skulle bevaras. De första egentliga restaureringarna i modern tid påbörjades på 1920-talet under ledning av slottsarkitekten Ivar Tengbom. I några fall gavs nya ytskikt ett åldrat utseende, i andra blev den museala ambitionen styrande, vilket innebar pedagogiska tillrättalägganden för att beskriva den konsthistoriska utvecklingen.

Trädgårdshistoria

Logården är en viktig del av slottets helhetskomposition och den har genom sin långa och väldokumenterade historia stora trädgårdshistoriska värden.

"Kunglig Slottsträdgård", Logården, anlades i början av 1790-talet som en relativt enkel barockparterri i huvudsak efter ritningar av Fredrik Magnus Piper. Redan 1798-99 gjordes trädgården om till en lummig park med slingrande gångar, blommande buskar och rabatter, först i engelsk stil. Från 1840-talet var trädgården utformad i tysk stil fram till den senaste restaureringen på 1930-talet som utfördes under ledning av Ivar Tengbom i nyklassicism i Tessins anda, med vissa drag från Hårlemans och Pipers förslag. Logården utgör en parterrtädgård med dammar, blomsterurnor, formklippta pyramidträd, häckar och mönsterplanterade rabatter. Trädgården stämmer väl med den representativa barockfasaden och slottsanläggningen som helhet.

Beskrivning

Stockholms slott ligger på den högsta punkten i norra delen av Gamla stan i Stockholm. Slottets huvudbyggnad består fyra längor i en fasadkomposition som framhäver tre huvudvåningar kring en nästintill kvadratisk borggård. Lämningar efter Borgen Tre kronor finns i nuvarande slottets grund och källare, under Inre borggården samt under mark utanför nuvarande slottets utsträckning. I öster flankerar lägre flyglar en trädgårdsanläggning, Logården, och i väster inramar kvartsrunda flyglar yttre borggården, Högvaktsterrassen och Kommedantsflygeln. Mot norr ligger den delvis underbyggda Lejonbacken som leder upp till norra porten. Till fastigheten, dvs. byggnadsminnet, hör Logården, inre borggården, yttre borggården, Lejonbacken samt ett litet område väster om yttre borggården, Högvaktsterrassen, och ett urgrävt område mot Slottsbacken, Gubbens gård. Marken utanför fastigheten utgörs av gatumark som förvaltas av Stockholms kommun. Slottet inklusive flyglarna är ungefär 230

meter långt och 140 meter brett, har en total byggnadsarea på ungefär 60.000 kvadratmeter och innehåller ca. 1430 rum.

Exteriört har inga påtagliga förändringar av volym eller formspråk skett sedan slottet stod färdigt på 1700-talet. Däremot har den utvändiga färgsättningen varierat genom tiderna. Intrycket präglas idag av den färgsättning som slottet fick i slutet av 1800-talet då det med infärgat bruk omputsades från ljusgult till varmrosa och fasadstenen skrapades ren från färg. Den varmrosa kulören ansågs vara återgång till den ursprungliga färgsättningen, dock hade sten varit bemålad. Den varmrosa kulören förändrades dock snabbt mot det bruna hållet. Den varmrosa färgsättningen återupptogs vid 1900-talets omputsning varvid putsens sammansättning ändrades dock genom tillsättning av cement. Putsytan gavs av tekniska skäl en riven yta som i struktur skiljer sig avsevärt från traditionellt kalkputsad yta. Även denna puts mörknade till brunt. Den sedan år 2012 påbörjade fasadrestaureringen tar också sin utgångspunkt från det som tolkas som Tessins intentioner med slottets färgsättning, med anpassning till den föregående fasadrestaureringen avseende materialval och ytfinish på puts. Interiört är Tessins ursprungliga planlösning till stor del bevarad. Ytskikt, inredningar, vissa mellanväggar och mellanbjälklag har dock förändrats genom åren. Slottets interiörer utgör i dag en palett över de senaste trehundra årens stilutveckling och restaureringshistoria i Sverige.

Inre- och Yttre borggården har en mönsterlagd stensättning av kullersten och gatsten från 1900-talets mitt, Lejonbackens stenmursförsedda ramper från mitten av 1800-talet med lejonskulpturer leder upp till norra porten. Under mark kring slottet finns delvis utgrävda lämningar efter den äldre borganläggningen.

Slottet är H.M. Konungens residens och används för Kungl. Hovstaternas administration och för representation. Slottet omfattas av den kungliga dispositionsrätten från 1809 års regeringsform som ger statschefen att nyttja slottet som ägs av staten. När representationsvåningarna inte används för statsbesök, mottagningar och fester är de öppna för allmänheten. I slottet finns fyra museer: Gustav III:s antikmuseum, Livrustkammaren, Skattkammaren och Museum Tre Kronor. Yttre borggården är öppen för allmänheten och där utspelar sig högvaktsavlösningen. Logården används i officiella sammanhang, för representation, vid statsbesök, fester och mottagningar m.m. Till Logården har allmänheten inte tillträde, till Inre borggården är tillträdet begränsat till sommartid.

Statens fastighetsverk har upprättat "Vårdprogram Stockholms slott. En kunskapsöversikt AB301001-003", 2006. Kulturhistorisk värdebeskrivning och målbeskrivning har samrått med Riksantikvarieämbetet. I vårdprogrammet anges inte hur vård och underhåll ska utföras på detaljerad nivå. I vårdprogrammet anges att alla åtgärder ska föregås av antikvarisk förundersökning och följas av antikvarisk expertis. "Vårdprogram för Logården 2007" har efter samråd med Riksantikvarieämbetet fastställts av Statens fastighetsverk den 29 juni 2009. I detta vårdprogram anges vård och underhållsåtgärder på detaljerad nivå.